

*Praten kan ik niet...
maar communiceren wil ik wel!*

Gewogen keuze
Communicatie Ondersteunende
Hulpmiddelen
RAAK-PRO

Volgen, Aanpassen, Toevoegen (het VAT-principe)

Vat-Principe

Uitleg

Het doel is het stap voor stap ondersteunen van de ouders op een praktische wijze bij het verbeteren van de communicatie en het stimuleren van de spraakontwikkeling van hun kind. Het VAT-principe bestaat uit drie stappen. De eerste stap is Volgen, hierbij is het de bedoeling dat u uw kind volgt door te kijken, luisteren en wachten. U zult gaandeweg de manieren ontdekken waarop uw kind communiceert. Nadat u heeft ontdekt hoe uw kind communiceert, zult u zijn communicatie gaan aanpassen aan de specifieke communicatiebehoefte van uw kind. Dit is tevens stap twee; Aanpassen. Bij deze stap is er sprake van aansluiting van u en uw kind betreffende de taal en communicatie. Door het toevoegen van taal en ervaring (stap 3) worden de taal- en communicatievaardigheden van uw kind verbeterd.

Waarom het VAT-principe?

Het VAT-principe is een methode om uw kind te helpen met communiceren. Stapsgewijs kunt u uw kind helpen met het zelf uiten van taal, maar ook het begrijpen van de wereld om hem heen. Deze methode is niet tijdrovend, want hij kan namelijk uitgevoerd worden tijdens de momenten die u met uw kind heeft op een dag. U hoeft er dus niet speciaal tijd voor te maken. Met behulp van 3 redelijk eenvoudige stappen helpt u uw kind al.

Belangrijke punten

Bij het toepassen van het VAT-principe is het belangrijk om de volgende punten in de gaten te houden:

- ga op ooghoogte van uw kind spelen/zitten;
- geef uw kind voldoende tijd om te reageren;
- neem voldoende tijd om de verschillende stappen van het VAT-principe te kunnen uitvoeren;
- het toevoegen van de taal gebeurt **NIET** in kindertaal maar in volwassentaal:
  - Kind zegt: "Da da". Moeder: "De Teletubbies zeggen dag dag", dus **NIET** "De Teletubbies zeggen da da";
- probeer uw kind niet te dwingen om te praten;
- let erop dat de stappen soms door elkaar lopen (Er kan bijvoorbeeld al taal worden toegevoegd, tijdens het volgen of aanpassen).

Onderstaande informatie is gebaseerd op het boek: "Praten doe je met z'n tweeën" (Pepper & Weitzman, 2013), voortkomend uit de Hanen ouder-cursus "Praten doe je met z'n tweeën". In dit boek wordt een praktische handleiding gegeven aan ouders op verschillende gebieden, waaronder VAT-principe. Uit dit boek hebben wij de belangrijkste punten van het VAT-principe samengevat om voor u een duidelijk overzicht te bieden. Gebruikte afbeeldingen in deze folder komen van:

www.praktijkvoorkinderlogopedie.nl.

In deze handleiding staan de 3 stappen van het VAT-principe één voor één duidelijk uitgelegd. Daarnaast is er ter verduidelijking een videofragment toegevoegd, waar u alles nog eens rustig kunt terug kijken.

Stappen VAT-principe

Het VAT-principe bestaat uit 3 stappen: **Volgen**, **Aanpassen** en **Toevoegen**. Nu worden deze stappen een-voor-een uitgebreid toegelicht met verschillende voorbeelden.

Stap 1: Volgen

Volgen betekent: vol belangstelling reageren op wat uw kind u wil vertellen. Het betekent dat u uw kind laat weten dat u zijn boodschap heeft ontvangen en dat u hem het gevoel geeft dat die boodschap interessant en belangrijk is. Het betekent ook dat u reageert door voort te bouwen op wat hij u wil laten weten. Er zijn verschillende manieren om uw kind te volgen.

1. Reageer onmiddellijk vol belangstelling: u laat hem weten dat u zijn boodschap heeft ontvangen, u geeft hem zelfvertrouwen en u moedigt hem aan om weer op u te reageren.
2. Doe mee en speel: wanneer er geen interactie is met uw kind, speelt u op ooghoogte met uw kind mee in zijn spel. Imiteer wat uw kind met zijn speelgoed doet. Als uw kind met blokken speelt, dan zorgt u dat u met eigen blokken mee speelt en zo de handelingen die uw kind verricht met zijn blokken imiteert. Gebruik grappige woorden tijdens het spelen en gebruik vooral veel intonatie in uw stem om de interactie leuk en boeiend te houden. Als uw kind het 'doen alsof' gaat gebruiken, dan imiteert u dit ook.
3. Volg uw kind met uw handelingen en woorden door te imiteren, interpreteren en uitleggen:
Imiteren: kijk, wacht en luister naar de bewegingen, gezichtsuitdrukkingen, geluiden en woorden van uw kind en doe deze na precies op dezelfde manier. Wanneer uw kind woorden begint te zeggen, herhaal het woord, maar spreek deze dan correct uit. Imiteer de geluiden, bewegingen, handelingen, gezichtsuitdrukkingen en woorden precies zoals uw kind ze maakt. Imiteer zo vaak mogelijk. Na de imitatie kunt u wachten op reactie van uw kind;
Interpreteren: het onder woorden brengen van wat u denkt dat uw kind u wil vertellen met zijn handelingen of geluiden. Om de boodschap te kunnen interpreteren moet u eerst kijken, wachten en luisteren om zijn boodschap te begrijpen. Interpreteer de gebaren, geluiden en woorden van uw kind door zijn boodschap in één of twee woorden te herhalen. Als uw kind plaatjes of gebaren gebruikt om te communiceren, gebruikt u het gebaar of plaatje samen met het gesproken woord om zijn boodschap te interpreteren. Onthoud dat u interpreteert vanuit het oogpunt van uw kind, zeg wat hij zou zeggen als hij het kon;
Uitleggen: het onder woorden brengen van wat uw kind op dat moment aan het doen is of wat hij zegt. U kunt hiervoor 1 of 2 woorden gebruiken of een korte zin. Eventueel kunt u ook een vraag stellen, maar stel een vraag niet te vaak omdat u dan uw kind de indruk geeft dat hij dom is.
4. Doe wat hij u vraagt: door in te gaan op wat uw kind u vraagt, laat u uw kind weten dat hij dingen kan krijgen door middel van communiceren. Wanneer u hem iets niet kunt geven, dan kunt u hem toch volgen door hem te laten weten dat u hem hebt begrepen.

Als u uw kind volgt, denk er dan aan te blijven Kijken, Wachten en Luisteren. Wachten zal uw kind de kans geven om op u te reageren en om de volgende keer beurt te nemen in de interactie.

Stap 2: Aanpassen

Stap 2 van het VAT-principe is aanpassen. Wat hiermee bedoeld wordt zal in dit hoofdstuk worden uitgelegd. Een belangrijk onderdeel van aanpassen in beurtwisseling, belangrijk hierbij is dat u en uw kind afwisselend de beurt nemen. Uw kind zal op zijn eigen manier een beurt nemen.

Beurten aanpassen

Belangrijk in beurtwisseling is het evenwicht in het gesprek. Dit wil zeggen dat uw kind en u evenveel beurten nemen en dat uw beurten niet veel langer zijn dan die van uw kind. Heel belangrijk is: probeer uw beurten aan te passen aan die van uw kind.

- **Pas u aan aan de lengte van de beurt van uw kind:** hoogstwaarschijnlijk zijn de beurten van uw kind kort. Probeer uw beurten af te stemmen op die van uw kind, door uw beurten ook kort en eenvoudig te houden.
- **Pas u aan aan het tempo van uw kind:** belangrijk is dat uw kind het tempo van het gesprek aangeeft. Laat uw kind dit dan ook aangeven. Dit kan betekenen dat u misschien wat rustiger aan moet doen om uw kind de tijd te geven die hij nodig heeft om te onderzoeken, te begrijpen of te reageren.
- **Pas u aan aan de interesse van uw kind:** als u een gesprek heeft met uw kind, richt u er dan altijd op waar uw kind interesse en belangstelling voor heeft. Als u uw kind volgt, zal hij vaker beurten nemen en langer bij het gesprek betrokken blijven.

Ook hier is het belangrijk wanneer u een gesprek start dat u: op ooghoogte met uw kind bent en dat u eerst Kijkt, Wacht en Luistert, zoals besproken in het voorgaande hoofdstuk.

Help uw kind met beurt nemen

Voor veel kinderen zal een beurt nemen niet vanzelfsprekend zijn. Het kost kinderen dan ook tijd om te leren hoe ze in een gesprek beurten moeten nemen. Het kan zijn dat uw kind zich niet beseft dat het zijn beurt is, waardoor uw kind geen beurt zal nemen. Het kan ook zijn dat uw kind wel weet wanneer het zijn beurt is, maar niet weet wat hij dan moet doen. Hieronder staan verschillende voorbeelden hoe u uw kind kunt helpen met beurt nemen.

- **Geef uw kind een teken met uw gezichtsuitdrukking en lichaamstaal... en wacht:** uw gezichtsuitdrukking en lichaamstaal kunnen uw kind laten weten dat u wacht tot hij zijn beurt neemt. U kunt dit als volgt aanpakken:
  - buig naar uw kind toe om uw kind te laten weten dat u klaar bent om te luisteren;
  - doe uw ogen wijd open en trek uw wenkbrauwen op;
  - lach en knik met uw hoofd om uw kind aan te moedigen;
  - wijs naar datgene waar uw kind belangstelling voor heeft.

Kinderen leren soms beurt nemen door bovenstaande tekens. Vooral als u lang genoeg wacht (5 – 10 seconden). Door deze tekens laat u aan uw kind weten dat u verwacht dat hij de beurt zal nemen. Als uw kind op deze tekens reageert, gebruik ze dan vaker.

- **Geef uw kind visuele ondersteuning... en wacht:** met visuele ondersteuning wordt bedoeld, een aanwijzing die zichtbaar is voor een kind. Denk hierbij aan een voorwerp, een gebaar, een teken of een plaatje. Met behulp van visuele ondersteuning geeft u uw kind veel informatie, deze informatie helpt bij het beurt nemen. Uw kind zal hier hoogstwaarschijnlijk op reageren, waarmee hij dus een beurt neemt.
- **Wacht even of verander een bekende routine... en wacht:** een bekende routine of activiteit kan uw kind helpen bij het beurt nemen. U kunt bijvoorbeeld schommelen, knutselen of een ander spelletje gebruiken om uw kind te helpen een interactie te beginnen. U kunt tijdens een bekende routine een teken geven aan uw kind door te wachten en met uw gezichtsuitdrukking duidelijk te maken dat u verwacht dat uw kind de beurt neemt. Als uw kind geen beurt neemt tijdens deze bekende routine dan kunt u een routine veranderen door 'expres' iets verkeerd te doen en hiermee zo een reactie uit te lokken van uw kind.
- **Geef concrete hulp... en wacht:** in deze stap kijkt u of u door middel van concrete hulp uw kind kunt helpen met beurt nemen. U kunt hier bijvoorbeeld het liedje "klap eens in je handjes, blij, blij, blij" voor gebruiken. Hierbij kan uw kind in de handen klappen tijdens het zingen. Doe het eerst een paar keer voor, zing het liedje en klap in uw handen. Vervolgens wacht u af of uw kind dit overneemt. Als dit niet het geval is, kunt u uw kind helpen door zijn handjes vast te pakken en te klappen tijdens het zingen. Daarna zingt u het liedje nogmaals en wacht af of uw kind nu zelf begint te klappen. Als dit niet het geval is, kunt u uw kind nogmaals concrete hulp geven. Maar als uw kind na de tweede keer concrete hulp het nog niet oppikt, kunt u beter stoppen, want dan begrijpt uw kind het gewoonweg nog niet.
- **Stel een vraag... en wacht:** een andere manier om uw kind een teken te geven om beurt te nemen is een vraag stellen. Let er hierbij wel op dat u maar 1 vraag tegelijk stelt en vervolgens wacht tot uw kind een reactie geeft. Belangrijk is dat u uw kind voldoende ruimte geeft om te reageren. Let er wel op dat niet alle vragen uw kind helpen beurt te nemen, sommige vragen stoppen het gesprek juist. Hieronder een kort overzicht van welke vragen gesteld kunnen worden aan uw kind:
  - **keuzevragen:** wil je melk of sap? Wil je een broek of een rok aan? Deze vragen helpen om uw kind een teken te geven dat ze beurt mogen nemen;
  - **ja-of nee vragen:** wil je naar buiten? Moet de auto naar binnen? Hierop kan uw kind 'ja' of 'nee' antwoorden. Dit geeft uw kind de mogelijkheid om te communiceren zelfs voordat uw kind al woorden kan zeggen. Eerst zal uw kind knikken of schudden met het hoofd, daarna zal uw kind pas echt de woorden 'ja' en 'nee' gebruiken;
  - **w-vragen:** vragen die beginnen met wie, wat, waar, wanneer en waarom. Let erop dat u korte en eenvoudige vragen stelt die uw kind begrijpt. Door de w-vragen helpt u uw kind om beurt te nemen. Hoe-vragen vallen eigenlijk ook onder w-vragen. Hoe en wanneer vragen zijn moeilijker dan de andere w-vragen, het is belangrijk dat u zich hiervan bewust bent.

Belangrijk is dat u vragen vermijdt die het gesprek stilleggen. Hieronder een aantal voorbeelden van vragen die u beter niet kunt stellen:

- vragen stellen die uw kind geen tijd geven ze te beantwoorden;
- vragen stellen die de kennis van uw kind testen;
- vragen stellen die te moeilijk zijn voor uw kind om te beantwoorden;
- vragen stellen die niets te maken hebben met waar uw kind belangstelling voor heeft;
- vragen stellen die zichzelf beantwoorden.

Daarnaast is het ook belangrijk om niet te veel vragen te stellen, dit kan het gesprek ook stil leggen.

Stap 3: Toevoegen

De laatste stap van het VAT-principe is toevoegen. Tijdens het volgen van uw kind voegt u al taal toe in de gesprekjes met uw kind. Onderstaand worden verschillende manieren beschreven waarop u taal kunt toevoegen, waardoor u uw kind kunt helpen zichzelf uit te drukken en de wereld om hem heen beter te begrijpen.

Taal toevoegen is eigenlijk een natuurlijk onderdeel van uw dag. U hoeft niet eens speciaal tijd vrij te maken om uw kind te leren praten, maar benut de momenten die jullie samen hebben. Dit zijn er op een dag stiekem toch best veel. Probeer er een dagelijkse routine van te maken. De gehele dag voegt u taal toe in de conversatie met uw kind.

Afkomstig van www.praktijkvoorkinderlogopedie.nl

- **Taal toevoegen tijdens routines:** bijvoorbeeld tijdens het spelen met uw kind voegt u taal toe. Om een voorbeeld te geven, voordat u uw kind gaat duwen op de schommel, zegt u: 'klaar, daar gaan we... Af!!!'
- **Taal toevoegen tijdens dagelijkse activiteiten:** bijvoorbeeld als u samen met uw kind boodschappen gaat doen. Uw kind zegt: 'op', en u zegt: 'op de fiets'.
- **Taal toevoegen als er iets bijzonders gebeurt:** bijvoorbeeld als uw kind zijn beker laat vallen, kunt u zeggen: 'gefallen, de beker is gevallen.'

Bovenstaande voorbeelden zijn momenten waarop u taal kunt toevoegen aan verschillende activiteiten, routines, maar ook bij onverwachte dingen.

Taal toevoegen om uw kind te helpen met zich uitdrukken

Hieronder zijn een aantal voorbeelden uitgewerkt, waarmee u uw kind kunt helpen zich uit te drukken.

- **Geef uw kind een woord (of gebaar of een plaatje):** als uw kind met u communiceert, volg uw kind dan en probeer te reageren met 1 woord op iets wat hij zegt. Bijvoorbeeld als uw kind een pop vast heeft, zegt u: 'Pop, dat is een pop. Ja een pop.' Hierdoor laat u uw kind merken dat u belangstelling heeft. Het kan zijn dat het woord dat u geeft nieuw is voor uw kind. Denk eraan dat het dan niet genoeg is als uw kind het woord 1 of 2 keer hoort. Herhaling van het woord is heel belangrijk. Probeer in een interactie het woord 5-10 keer te herhalen, zodat uw kind het woord kan onthouden. Ten slotte zal uw kind het woord zelf gaan gebruiken.
- **Zorg dat de woorden passen bij wat er op dat moment gebeurt:** het is belangrijk om taal toe te voegen door uw kind één of twee woorden te geven, of uw kind nu met u communiceert of iets voor zichzelf doet. Zorg dat de woorden die u gebruikt passen bij wat er op dat moment gebeurt en waar uw kind op dat moment belangstelling voor heeft. Dat maakt het voor uw kind gemakkelijker om nieuwe woorden te leren.
- **Gebruik altijd hetzelfde woord voor hetzelfde ding:** als u taal toevoegt en uw kind woorden geeft, gebruik dan altijd hetzelfde woord voor hetzelfde ding. Bijvoorbeeld als u de eerste keer het woord 'poes' benoemt, benoem dan de volgende keer ook 'poes' en niet 'kat' of 'katje'. Als u steeds van woord wisselt is het moeilijker voor uw kind om te leren.
- **Gebruik specifieke woorden als u met uw kind praat:** probeer als u taal toevoegt specifieke woorden te gebruiken en geen woorden als: hem, het, die, dat enz. Gebruik dus woorden zoals, bal, pop, regen, zon, jas die concreet aangeven wat ermee bedoeld wordt. Belangrijk is om de woorden vaak te herhalen.
- **Gebruik verschillende soorten woorden:** in de interactie met uw kind is het belangrijk om verschillende soorten woorden te gebruiken. Hieronder vindt u verschillende voorbeelden van woorden die u kunt gebruiken tijdens de interactie met uw kind.
  - **Namen:** beer, Teddy, Stijn.
  - **Woorden die beschrijven:** zacht, groot, klein, weg, hoog.
  - **Woorden die een handeling uitdrukken:** slapen, eten, knuffelen, spelen.
  - **Woorden voor gevoelens:** blij, boos, verdrietig, moe.
  - **Plaatsbepalingen:** boven, beneden, onder.
  - **Sociale woorden:** slaap lekker, dag-dag, hoi.
  - **Woorden die bezit uitdrukken:** mijn, van mama, van papa.
  - **Vragende woorden:** wat, waar, wie.

Belangrijk is om eerst de woorden toe te voegen waar uw kind interesse in heeft. Hierbij is het belangrijk om uw kind goed te volgen in waar hij interesse in heeft.

- **Breid de boodschap van uw kind uit:** het is belangrijk om de boodschap van uw kind uit te breiden. Ook al gebruikt uw kind nog maar 1 of 2 woorden, als u er een korte zin van maakt van ongeveer 4 of 5 woorden helpt u uw kind om zijn vermogen om zich uit te drukken te vergroten. Bijvoorbeeld: uw kind zegt 'mama appel', dan maakt u ervan: 'mama eet een appel'.

- **Benadruk uw taal:** het gaat er niet alleen om wat u zegt om uw kind te helpen, maar ook hoe u het zegt. Als u de woorden die u toevoegt laat opvallen en benadrukt, dan helpt u uw kind die woorden te begrijpen en, na verloop van tijd, te leren zeggen. Hieronder staan een aantal voorbeelden die u laten zien hoe u het beste uw taal kunt benadrukken:
  - **minder woorden:** gebruik korte, eenvoudige zinnen als u met uw kind praat. Uw kind kan niet zoveel informatie in één keer opnemen. Als u minder zegt is het voor uw kind gemakkelijker om de woorden die u zegt te begrijpen en te onthouden. Ook is het voor uw kind gemakkelijker te imiteren als het woord wordt benadrukt in een korte zin. Hieronder 2 voorbeelden, waarvan de eerste een verkeerd voorbeeld is en de tweede een goed voorbeeld. *Voorbeeld 1: Lisa, je moet je schoenen aan doen, want het is tijd om Lars uit school te gaan halen. Voorbeeld 2: schoenen aan. Doe je schoenen aan. We gaan naar school. We gaan Lars ophalen.;*
  - **meer nadruk:** zorg ervoor dat belangrijke woorden in een korte zin opvallen. Ook al is de zin maar kort, het is goed om de belangrijke woorden op te laten vallen. Uw kind hoort op deze manier wat een belangrijk woord is en leert zo beter de betekenis en kan de woorden beter onthouden. Ook maakt u het voor uw kind gemakkelijker om na te zeggen. Om woorden te benadrukken maakt u uw stem levendig. U kunt de woorden bijvoorbeeld iets harder zeggen of u kunt met uw stem van toonhoogte veranderen, waardoor deze woorden de nadruk krijgen in de zin. Bijvoorbeeld: Deze **thee** is erg... **heet**. De belangrijkste woorden zijn 'thee' en 'heet', en deze moet u dus benadrukken;
  - **minder snel:** belangrijk is om langzaam te praten met uw kind om zijn de tijd te geven om te begrijpen wat u zegt. Door uw tempo aan te passen, geeft u uw kind ook de mogelijkheid om misschien zelf een woord te zeggen. Bepaalde woorden kunt u gemakkelijk uittrekken en langzamer zeggen. Bijvoorbeeld: o-o-o-open. Ook een iets langere pauze tussen uw woorden kan uw kind helpen;
  - **meer laten zien:** kinderen leren sneller als ze kunnen zien waar het over gaat. De visuele ondersteuning is dus erg belangrijk. Hierdoor kunt u op verschillende manieren laten zien wat een woord betekent. U kunt bijvoorbeeld aanwijzen of laten zien waar u over praat, hierbij kunt u handelingen of gebaren aan de woorden toevoegen. Ook kunt u plaatjes laten zien van de dingen waar u over praat met uw kind;
  - **herhaal, herhaal, herhaal:** herhaal nieuwe woorden vaak en in verschillende situaties. Hoe vaker uw kind een woord hoort, hoe gemakkelijker hij zal begrijpen en kunnen onthouden wat het betekent- en hoe groter de kans dat hij het zal proberen te zeggen. Herhaal woorden meerdere keren in een interactie. Ook wachten is hierbij heel belangrijk na het herhalen, hierdoor geeft u uw kind de kans om beurt te nemen. Ook kunt u woorden combineren, bijvoorbeeld broek uit, lamp uit, schoen uit.

Taal toevoegen

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt dat u taal toevoegt om 2 redenen. De eerste reden is om uw kind te leren de wereld om zich heen te begrijpen. De tweede reden is om uw kind te helpen met het uiten van woorden en later eventueel zinnen. Heel de dag door zult u taal blijven toevoegen om uw kind te helpen.

Voor de instructiefilm, zie de volgende link: <http://youtu.be/dBkOIUKGnPU>.

Of ga naar: www.tiny.cc/VATprincipe

Deze folder is tot stand gekomen door medewerking van studenten van de opleiding Logopedie van de Fontys Paramedische Hogeschool Eindhoven.